

საპატიო არქოს უცხანი

№8
918

საქართველოს
საპატიო არქოს
პრესცენტრის
ყოველკვირეული
გამოცემა

28 თებერვალი - 6 მარტი 2019 წ. გამოიცეა 1999 წლის 8 იანვრიდან
ვასი 70 თეთრი

- ✚ ქრისტე.
ინცორმაცია.
- ✚ საშინალი
სამსჯავროს
ცხოვება
- ✚ თუ ვარ ვხედავთ
მომავალს,
მაშინ ვარო
აცხაყოს
მინავნელობაში
გავერკვევით
გვესაუბრება
არქიმანდრიტი
ადამი (ახალაძე)
- ✚ გვიანი ანტიკური
ხანის ფილოსოფია
საქართველოში
- ✚ ქადაგება
მიტროპოლიტი
ნიკოლოზის
(ფარუაშვილი)
- ✚ გლვებელი
სპირიდონ
ჭიათვილი

„ლმერთო, მილხინე ქე
როფვილსა აჩას!“

ზოთისა და ხოპის ეპარქია - ახალი საქართველოს უნივერსიტეტი გვიანი ანტიკური ხანის ფილოსოფია საქართველოში

ფაზისის რიტორიკული სკოლა

აღმოსავლეთ რომის იმპერიაში, ქრისტეს შობიდან IV საუკუნეში, სხვადასხვა კულტურის, მსოფლმხედველობის, რელიგიისა და ტრადიციის ნაყოფიერი სინთეზი განხორციელდა. ამას, ერთი მხრივ, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ ეპოქის ფილოსოფიური აზროვნების განვითარების პროცესისთვის, ხოლო, მეორე მხრივ, მონოთეისტური მსოფლმხედველობის კონტურებიც ნათლად გამოიკვეთა. ქრისტიანობა დაფუძნდა როგორც თავისუფალ ადამიანთა და თავისუფალი საზოგადოების რელიგია. მან დიდი გავლენა იქონია გვიანი ანტიკური ხანის ფილოსოფიაზე. ამან თავისი ასახვა პოვა იმდროინდელ საქართველოში ფილოსოფიური აზროვნების განვითარების პროცესის ტენდენციებსა და თავისებურებაზე.

უძველესი ცნობები საქართველოში ფილოსოფიური აზროვნების არსებობის შესახებ ქრისტეს შობიდან სწორედ IV საუკუნეს, კოლხეთში არსებულ ფილოსოფიურ აკადემიას, კერძოდ კი, ფაზისის რიტორიკულ სკოლას უკავშირდება. ერთ-ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი ცნობა ეკუთვნის გვიანი ანტიკური ხანის ცნობილ ბერძენ მოაზროვნესა და ფილოსოფოსს, თემისტიოსს (IV ს.), რომელიც არის ტოტელეს განთქმული მიმდევარი და მისი ნაშრომების დიდი კომენტატორი იყო. აღსანიშნავია, რომ თემისტიოსის მიერ შესრულებული კომენტარები არის ტოტელეს თხზულებებისა უაღრესად დიდი მნიშვნელობისაა არისტოტელეს მემკვიდრეობის შესწავლის კუთხით. თემისტიოსის მიერ შექმნილი კომენტარებიდან შემორჩენილია კომენტარები არისტოტელეს შემდეგი თხზულებების შესახებ: „პირველი ანალიტიკები“, „მეორე ანალიტიკები“, „ფიზიკა“, „ცის შესახებ“, „სამშვინველის შესახებ“, „მეტაფიზიკა“ და „მცირე საბუნების მეტყველო ნაშრომების შესახებ“.

თემისტიოსი არისტოტელეს თხზულებათა განმარტებას პარაფრაზების მეშვეობით ცდილობდა. ეს ის მეთოდია, რომელიც ალბერტ დიდმა (XIII ს.) გვიანი შუა საუკუნეების ფილოსოფიური კომენტარის უმთავრეს მეთოდად აქცია.

თემისტიოსის მრავალფეროვან თეორიულ მემკვიდრეობაში გვხვდება პროპედევტიკული ხასიათის ნერილი, რომელშიც ერთი ახალგაზრდა კაცი მას დახმარებას სთხოვს; ახალგაზრდას სურს, რომ სწავლა განაგრძოს არა სახლში, პრო-

აროვასორი თანაზი ირამაც

ვინციაში, არამედ სადმე სხვაგან - ცნობილ ქალაქში. მაგრამ, თემისტიოსის აზრით, ცოდნის შესაძენად აუცილებელი არ არის საგანგებოდ ცნობილი ადგილების შერჩევა, რადგან მეცნიერება დიდი მეტროპოლიტების მეშვეობით კი არ ყვავის, არამედ დიდი სწავლულების ღვაწლის შედეგად. ამის შედეგად თემისტიოსის რჩევა შემდეგი სახისაა: იგი ამ ახალგაზრდას ფილოსოფიისა და რიტორიკის შესწავლას ათენში კი არ ურჩევს, არამედ ნაკლებად ცნობილ ადგილზე, შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარე ფაზისზე მოუთითებს. თავად თემისტიოსაც რიტორიკის ხელოვნება სწორედ რომ ფაზისის აკადემიაში შეუსწავლია. ძველი ბერძნული მითოლოგიის მოხმობით თემისტიოსი შემდეგნაირად აღწერს ამ ადგილს: ეს ადგილი არგონავტების სამიზნე იყო, ის ელინური გავლენის ქვეშა და პოეტთა სამშობლოდაც ითვლება.

თემისტიოსის თავისი რჩევის სასარგებლოდ კარგი არგუმენტები ჰქონდა. იგი ფაზისში მამამისმა, ცნობილმა ბერძენმა ფილოსოფოსმა, ევგენიოსმა (III- IV სს.), გაგზავნა. ევგენიოსმა თავადაც კარგად უწყოდა ფაზისის რიტორიკული სკოლის შესახებ, რადგან მასაც იქ მიუღია განათლება ფილოსოფიასა და რიტორიკაში.

ევგენიოსი ფილოსოფიის ისტორიაში უფრო არისტოტელეს მიმდევრად არის ცნობილი, ვიდრე პლატონისა. მიუხედავად ამისა, მას პლატონის მიმართაც დიდი სიმპათია ჰქონდა. გვიანი ანტიკური სამყაროს მრავალი მოაზროვნის დარად, ევგენიოსიც მიიჩნევდა, რომ პლატონისა და არისტოტელეს შორის არსებითი განსხვავება არ იყო; უფრო მეტიც, არისტოტელემ თავისი მასწავლებლის ფილოსოფია სისტემაში მოიყვანა და უსარებელო კრიტიკის ქარცეცხლისაგან იხსნა კიდეც

ის. ამით ევგენიოსი ანტიკური ნეოპლატონიზმის ხედვას უახლოვდებოდა, რომელიც პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრებათა სინთეზის გზას ანიჭებდა უპირატესობას.

თემისტიოსის ცნობიდან იკვეთება, რომ ფაზისის რიტორიკულ სასწავლებელში საგანგებოდ შეისწავლიდნენ არა მარტო რიტორიკას, ვინრომნიშვნელობით, არამედ ზოგადად ფილოსოფიას. საქართველოში ფილოსოფიის საწყისებისა და, საერთოდ, ქართული ფილოსოფიის დასაწყისს ჭრილში ამ ცნობას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ის ფაქტი, რომ აქ განისწავლნენ თემისტიოსი და მამამისი, ევგენიოსი, მხოლოდ იმას მიუთითებს, რომ ფაზისის რიტორიკული სასწავლებელი ფრიად განვითარებული სასწავლო დაწესებულება უნდა ყოფილიყო.

თემისტიოსის გადმოცემის თანახმად, ისიც ნათელი ხდება, რომ ფაზისის რიტორიკული სკოლა გვიანი ანტიკურობის ხანაში დიდი ტრადიციის და ისტორიის მქონე ყოფილა. ფაზისში რომ დიდი საგანმანათლებლო ტრადიციები არ ყოფილიყო, მაშინ იგი არც კი ურჩევდა ახალგაზრდა კაცს, რომ სწავლა-განათლება ფაზისში მიეღო. ამის მოქედავად, ჩვენ ცოტა რამ თუ ვიცით გვიანი ანტიკური ხანის ამ მნიშვნელოვანი საგანმანათლებლო ცენტრის შესახებ. სავარაუდოდ, ის უკვე არსებობდა IV საუკუნის დასაწყისში. დიდად სავარაუდოა ისიც, რომ ეს სასწავლებელი 529 წლის შემდეგ, ანუ იმპერატორ იუსტინიე I-ის მიერ ათენში პლატონური აკადემიის დახურვის შემდეგ უკვე აღარ არსებობდა.

ამ ვარაუდის სასარგებლოდ არსებობს საკმაოდ მყარი მოსაზრებები: ფაზისის რიტორიკული სკოლა, თავისი დანიშნულებიდან გამომდინარე, ტიპურად ბერძნული ყაიდის სასწავლებელს წარმოადგენდა. სწორედ ამის გამო შევვიძლია ვთქვათ, რომ იმპერატორის მიერ ათენში პლატონური აკადემიის დახურვის შემდეგ, დიდხანს ისიც ვერ იარსებებდა. სავარაუდოა, რომ ფაზისის რიტორიკული სკოლა ბერძნული საგანმანათლებლო ტრადიციის ერთგული იყო და იქ იმ საგნებს (ფილოსოფია, მათემატიკა, ასტრონომია, მუსიკა, რიტორიკა და ა. შ.) ასწავლიდნენ და სწავლობდნენ, რომელიც ბერძნული აკადემიის სასწავლო გეგმაში იყო შეტანილი.

სწორედ ამის შედეგია ის, რომ IV საუკუნის საქართველოში ფართოდ გაიმალა ფილოსოფიურ-რიტორიკული კვლევა-ძიება. კოლხეთის ფილოსოფიური სასწავლებელი, ანუ ფაზისის რიტორიკული სკოლა ამის თვალსაჩინო მაგალითი და ბერძნული აკადემიური აზროვნების მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო იმდროინდელ საქართველოში. სავარაუდოა, რომ ფაზისის რიტორიკულ სკოლაში განისწავლა მრავალი ქართველი და ბიზანტი-

ელი ორატორი, რადგან იქ არა მარტო კოლხები სწავლობდნენ, არამედ ბიზანტიიდანაც ჩამოდიოდნენ ახალგაზრდები სასწავლებლად.

* * *

გვიანი ანტიკური ფილოსოფიური აზროვნების კონტექსტში უნდა მოვიხსენიოთ იპერიის მეფის უფლისნული ბაკური (IV ს.), რომელიც ფრიად განსწავლული ყოფილა ანტიკურ ფილოსოფიაში. ბაკური გვიანი ანტიკური ხანის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქართველი მოაზროვნეა. აღმოსავლეთ რომის იმპერიაში დიდად აფასებდნენ მის მრავალმხრივ და ფართო მოღვაწეობას. მან მრავალ ბრძოლაში მიიღო მონაწილეობა და სახელი გაითქვა როგორც დიდმა მთავარსარდალმა. ბაკურმა განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა 394 წელს, ტირან ევგენიოსის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

გვიანი ანტიკური ხანის ქართული ფილოსოფიური აზროვნების დახასიათების დროს ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ ბერძნული წყაროები ბაკურს არა მარტო დიდ სტრატეგად მოიხსენიებენ, არამედ, ასევე, დიდ მოაზროვნედ და ფილოსოფოსად. ამ კუთხით განსაკუთრებით აღსანიშნავია გვიანი ანტიკური ხანის (ცნობილი ბერძენი ორატორის, ლიბანიოსის (IV ს.), ცნობები ბაკურის შესახებ. ლიბანიოსი ქება-დიდებას ასხამს ბაკურს და ამბობს, რომ ბაკური ბრწყინავდა თავისი სხეულითა და გონებით.

ლიბანიოსს მოსწონდა ბაკურის სიყვარული სიბრძნისადმი და მისი ცხოვრების სტოიკური წესი, ასევე, ბაკურის მიერ სამართლიანობისა და სიმამაცის, ზომიერებისა და ლოგოსის განდიდება. ლიბანიოსის თანახმად, ბაკურს გამოარჩევდა „ლოგოსების სიყვარული“, რის გამოც იგი ღმერთებსაც კი უყვარდათ. რადგან ღმერთებს არა მარტო ლოგოსები უყვართ, არამედ ის ადამიანებიც, რომლებსაც ლოგოსები უყვართ.

„დიდი ბაკური“, როგორც მას ეწოდა მრავალ ბერძნულ წყაროსა და დოკუმენტში, თავისი დროის უდავოდ დიდი მჭევრმეტყველი იყო. ქართული ფილოსოფიის ისტორიის კუთხით კი მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმა, რომ ბაკური არა მარტო „ჭვრეტითი ცხოვრების წესის“, არამედ „აქტური ცხოვრების წესის“ განსახიერება გახლდათ. ლიბანიოსის ცნობების თანახმად, ბაკური თვითფლობის დიდი ისტატიცი იყო. მან თავისი ცხოვრება „ოქროს შუალედის“, ე. ნ. „სამეუფო გზის“ მიხედვით მოაწყო და ამით ბრძენისა და ფილოსოფოსის ნამდვილ მიზანსაც მიაღწია.

* * *

რიტორიკა და მისი სასწავლება კოლხეთში მოგვიანებითაც დიდ როლს თამაშობდა. აქ მიმდინარე რიტორიკული პაექტორი რომ მაღალ დონეს აკმაყოფილებდა, ამას თვალსაჩინოდ აჩვენებს VI

საუკუნის პოლიტიკური დისკუსია/პაექრობა ორ წარჩინებულ ლაზს, აიეტსა და ფარტაზს, შორის. ამ პაექრობის შესახებ მოგვითხოობს ცნობილი ბერძენი ისტორიკოსი აგათია. ეს პაექრობა გამოიწვია ბიზანტიილთა მიერ ლაზთა მეფის, გუბაზის (VI ს.) ვერაგულად მოკვლის ფაქტმა. ორივე ორატორი კოლხეთში სახელგანთქმული იყო და დიდი გავლენითაც სარგებლობდა. მათი სიტყვები - წარმოთქმული გუბაზ მეფის მკვლელობისა გამო - დიდი ორატორული ძალითა და დამაჯერებლობის მაღალი ხარისხით გამოიჩინა. ამ პაექრობის მთავარი საგანი კოლხეთის პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი იყო.

აიეტი უპირატესობას ანიჭებდა სპარსელებთან კავშირს, რადგან ბიზანტიილებმა გუბაზ მეფის ვერაგული მკვლელობის გამო ნდობა დაკარგეს. გარდა ამისა, იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ხალხთა ურთიერთგაგების პროცესს და ამის საფუძველს მორალში ხედავდა. იარაღი ვერ განსაზღვრავს ხანგრძლივ გამარჯვებას ხალხისა, არამედ, საჭიროა სათნოდ ცხოვრება, რადგან სათნოებანი უზრუნველყოფს ადამიანთა სწრაფვას კეთილისაკენ.

ფარტაზი, აიეტისგან განსხვავებით, გუბაზ მეფის ვერაგული მკვლელობის მიუხედავად, ბი-

ზანტიილებთან პოლიტიკური კავშირის მომხრე იყო. ამის საფუძვლად მას მიაჩნდა რელიგიური ერთობა ბიზანტიილებთან. სპარსელნი კოლხთა რელიგიას შეავინოროებენ და საკუთარი სარწმუნოების გავრცელებას მიჰყოფენ ხელსო, - ამტკიცებდა იგი. ფარტაზი თავის სიტყვაში ხაზგასმით გამოყოფდა კოლხთა თავისუფლებისადმი სიყვარულს, მათ ტრადიციასა და ზნე-ჩვეულებებს და, ასევე, იმას, რომ ხალხთა შორის ურთიერთგაგების პროცესი მათ შორის ერთიანი აზრის დამკვიდრებით იქნება მიღწეული.

აიეტისა და ფარტაზის სიტყვათა ფილოსოფიური ანალიზის შედეგად დგინდება, რომ ორატორული ხელოვნება იმდროინდელ საქართველოში მაღალ დონეზე იყო და წარმატებული პოლიტიკის წარმართვის უმნიშვნელოვანეს ინსტრუმენტად მიიჩნეოდა. ამდენად, გასაკვირი არ არის ის ფაქტი, რომ რიტორიკა ქართულ გონით ტრადიციასა და პოლიტიკაში მუდამ საგანგებო პატივით სარგებლობდა.

თენგიზ ირემაძე
ახალი საქართველოს
უნივერსიტეტის პროფესორი,
კავკასიური ფილოსოფიისა და თეოლოგიის
სამეცნიერო-კვლევითი არქივის დირექტორი